

विद्यार्थ्यांमध्ये सकारात्मक शिस्त विकसित करण्यासाठी व्यावसायिक शिक्षणाची परिणामकारकता

शंकर रामचंद्र यादव

१. प्रस्तावना

शिक्षणाचा उद्देश केवळ ज्ञानप्राप्ती नसून विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास घडविणे हा आहे. आजच्या बदलत्या सामाजिक व शैक्षणिक परिस्थितीत विद्यार्थ्यांमध्ये **सकारात्मक शिस्त (Positive Discipline)**, जबाबदारीची भावना, समयपालन, स्वावलंबन आणि कार्यसंस्कृती विकसित करणे अत्यंत आवश्यक आहे.

व्यावसायिक शिक्षण (Vocational Education) विद्यार्थ्यांना प्रत्यक्ष कामाचा अनुभव देऊन कौशल्ये विकसित करते. शिवणकाम, संगणक, इलेक्ट्रिकल दुरुस्ती, बागकाम, हस्तकला, उद्योजकता, अन्नप्रक्रिया यांसारख्या उपक्रमांमुळे विद्यार्थ्यांमध्ये कामाविषयी आदर, वेळेचे व्यवस्थापन, सहकार्य, आत्मविश्वास आणि शिस्त निर्माण होते.

या संशोधनाद्वारे व्यावसायिक शिक्षणाचा विद्यार्थ्यांच्या सकारात्मक शिस्तीवर होणारा परिणाम अभ्यासण्यात आला आहे.

२. समस्यांचे विधान

"विद्यार्थ्यांमध्ये सकारात्मक शिस्त विकसित करण्यासाठी व्यावसायिक शिक्षणाची परिणामकारकता : एक कृती संशोधन."

३. संशोधनाची उद्दिष्टे

1. विद्यार्थ्यांमध्ये सकारात्मक शिस्तीची पातळी जाणून घेणे.
2. व्यावसायिक शिक्षणाच्या उपक्रमांचा विद्यार्थ्यांच्या वर्तनावर होणारा परिणाम अभ्यासणे.
3. समयपालन, जबाबदारी आणि सहकार्याची भावना विकसित होते का हे तपासणे.
4. विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास आणि कार्यकौशल्य वाढते का याचा अभ्यास करणे.

४. गृहितके

1. व्यावसायिक शिक्षणामुळे विद्यार्थ्यांमध्ये सकारात्मक शिस्त विकसित होते.

2. विद्यार्थ्यांमध्ये समयपालन व जबाबदारीची भावना वाढते.
3. विद्यार्थ्यांच्या वर्तनात सकारात्मक बदल दिसून येतो.

५. संशोधन पद्धती

- **संशोधन प्रकार:** कृती संशोधन
- **नमुना:** इयत्ता 6 वीतील ३० विद्यार्थी
- **कालावधी:** ४ आठवडे
- **संशोधन साधने:**
 - निरीक्षण नोंद
 - प्रश्नावली
 - मुलाखत
 - पूर्व व उत्तर मूल्यांकन

६. पूर्व निरीक्षण

निरीक्षणाचा घटक	समाधानकारक विद्यार्थी
समयपालन	१४
शिस्त	१५
सहकार्य	१६
जबाबदारी	१२
आत्मविश्वास	१३

७. उपाययोजना

संशोधन काळात विद्यार्थ्यांसाठी पुढील उपक्रम आयोजित करण्यात आले.

- कौशल्याधारित कार्यशाळा
- गटाधारित प्रकल्प
- हस्तकला व उत्पादन निर्मिती
- वेळेचे नियोजन
- जबाबदाऱ्या वाटप
- स्वयंमूल्यांकन
- शिक्षकांचे मार्गदर्शन व प्रोत्साहन

८. उत्तर निरीक्षण

निरीक्षणाचा घटक	समाधानकारक विद्यार्थी
समयपालन	२८
शिस्त	२७
सहकार्य	२९
जबाबदारी	२६
आत्मविश्वास	२८

९. विश्लेषण

संशोधनातून असे दिसून आले की व्यावसायिक शिक्षणातील प्रत्यक्ष कृती, गटकार्य आणि जबाबदारी स्वीकारण्याच्या संधीमुळे विद्यार्थ्यांमध्ये सकारात्मक शिस्त, समयपालन आणि सहकार्याची भावना वाढली. विद्यार्थ्यांनी काम पूर्ण करण्याची सवय, स्वावलंबन आणि आत्मविश्वास विकसित केला.

१०. निष्कर्ष

१. व्यावसायिक शिक्षणामुळे सकारात्मक शिस्त विकसित झाली.
२. विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास वाढला.
३. समयपालन आणि जबाबदारीची भावना बळकट झाली.
४. गटकार्यामुळे सहकार्याची वृत्ती वाढली.
५. विद्यार्थ्यांच्या वर्तनात सकारात्मक बदल दिसून आला.

११. शिफारसी

- शाळांमध्ये व्यावसायिक शिक्षणाचे उपक्रम नियमित राबवावेत.
- प्रत्येक विद्यार्थ्याला प्रत्यक्ष काम करण्याची संधी द्यावी.
- जीवनकौशल्य आणि व्यावसायिक कौशल्य यांचा समन्वय साधावा.
- विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीचे नियमित मूल्यमापन करावे.
- सकारात्मक शिस्तीवर आधारित शालेय उपक्रम वाढवावेत.

१२. संदर्भसूची

१. महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद (SCERT).
२. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (NEP 2020).
३. Best, J. W., & Kahn, J. V. *Research in Education*.
४. Buch, M. B. *Educational Research*.
५. NCERT — *Vocational Education Guidelines*.